

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН

Малиновська Олена Анатоліївна,

доктор наук з державного управління

ORCID: 0000-0001-5305-0253

В умовах спричиненої агресією РФ та війною складної ситуації в країні, набуття безвізового режиму з ЄС, що значно розширило можливості для міжнародної мобільності українців, міграція за кордон набула нових рис і масштабів, що вимагає реагування держави. Відтак у травні 2018 р. в Парламенті України утворено міжфракційне депутатське об'єднання «Зовнішня трудова міграція». Протягом 2019 р. зареєстровано кілька законопроектів про трудову міграцію. У них порушені ключові для реалізації державної міграційної політики питання щодо: 1) інституційної спроможності держави у сфері регулювання міграційних процесів; 2) правового та соціального захисту українських громадян за кордоном; 3) державної підтримки діаспори, у т. ч. «нової» діаспори, з метою заохочення репатріації в Україну; 4) послаблення дефіциту необхідних для економіки країни кадрів за рахунок імміграції іноземців.

Разом із тим огляд передвиборчих програм парламентських партій доводить, що їхня зацікавленість у розв'язанні міграційних проблем загалом невисока, дебати навколо цих проблем – фрагментарні. Водночас тема трудової міграції лобіюється бізнесом, занепокоєним впливом працівників. Виїзд молоді, фахівців турбує суспільство, яке усвідомлює, що цей процес може загальмувати економічний розвиток країни, завадити реформам та інноваціям. Тому тиск на владу, спрямований на вдосконалення міграційної політики, посилюватиметься. Ураховуючи громадські настрої, очікуваними є різноманітні ініціативи політиків щодо вдосконалення міграційного законодавства, інституційного забезпечення його виконання. Важливо, щоб позиція громадянського суспільства, соціальних партнерів забезпечила системність та послідовність відповідної роботи.

Ключові слова: трудова міграція, міграційна політика, міграційне законодавство.

Malynovska Olena

TRENDS IN IMPROVING UKRAINE'S MIGRATION POLICY IN THE CONTEXT OF ENHANCING INTERNATIONAL MOBILITY OF CITIZENS

In the face of aggression and war, the difficult situation in the country, the acquisition of a visa-free regime with the EU, which greatly increased the opportunities for international mobility of Ukrainians, migration abroad has acquired new features and scales that require state response. In 2018, an inter-factional union of MPs on labor migration was formed in parliament. In 2019 only several draft laws were registered. They raised the key issues for the implementation of the state migration policy regarding (1) the institutional capacity of the state in regulating migration

processes, (2) legal and social protection of Ukrainian citizens abroad, (3) state support of the diaspora, including the “new” diaspora, in order to encourage repatriation to Ukraine, (4) overcoming the shortage of human resources needed for the country’s economy through the immigration of foreigners.

At the same time, the review of parliamentary parties’ election programs shows that their interest in solving migration problems is generally low, the debate around them is fragmented. At the same time, the topic of labor migration is being lobbied by business, concerned about the outflow of workers. The departure of young people and professionals excites the public that is aware that it can slow down the economic development of the country, impede reform and innovation. Therefore, the pressure on the authorities to improve migration policy will increase. Given the public sentiment, various policy initiatives are expected to improve migration legislation and institutional enforcement. It is important that the position of civil society, social partners, ensure the consistency and consistency of relevant work.

Keywords: labor migration, migration policy, migration legislation.

Постановка проблеми. Після здобуття незалежності Україна, раніше відокремлена від світу «залізною завісою», інтегрувалась у міжнародні процеси, передусім європейські, у т. ч. й міграційні. Це зумовило нагальну потребу розробки міграційної політики держави, що була б адекватна сучасним умовам, забезпечення законодавчих та адміністративних засобів її реалізації. На цьому шляху досягнуто значних успіхів. Особливо активно поповнювалося міграційне законодавство, створювалися необхідні інституції в період просування до безвізового режиму з ЄС, оскільки однією з умов його набуття було налагодження належного міграційного менеджменту. Проте не всі проблеми вирішено остаточно. Крім того, в умовах спричиненої агресією РФ та війною складної політичної та соціально-економічної ситуації, набуття безвізового режиму з ЄС, що значно розширило можливості для міжнародної мобільності українців, міграція за кордон набула нових рис і масштабів, що вимагає реагування держави.

Стан вивчення проблеми. Українськими науковцями були опубліковані численні праці з питань міграції та міграційної політики, автори яких, зокрема Е. Лібанова, І. Майданик, О. Піскун, С. Пирожков, О. Позняк, М. Романенко, У. Садова, С. Чехович, Б. Юськів та інші, вивчали нагальні міграційні проблеми країни, пропонували своє бачення їх урегулювання засобами державної політики. У 2019 р. підготовлено фундаментальну доповідь Національної академії наук України «Українське суспільство: міграційний вимір» [1], де представники різних наук (демографи, економісти, філософи, соціологи, юристи) різнобічно проаналізували мі-

граційну ситуацію в Україні, стан та перспективи державного управління міграційними процесами. Міграція належить до вкрай мінливих соціально-демографічних явищ, що зумовлює постійну потребу пошуків відповідей на нові, спричинені міграційними переміщеннями виклики.

У зв’язку з цим **метою цієї статті** є виявлення актуальних для міграційної політики України проблем, що знайшли відображення в сучасному політичному дискурсі, аналіз пропонуваного шляхів їх розв’язання. Оскільки найбільш масовим та соціально значущим міграційним потоком наразі є трудова міграція громадян за кордон і саме з нею в суспільній свідомості асоціюються міграційні проблеми, що можуть перетворитися на загрозу безпеці держави, предметом дослідження є перспективи регулювання трудової міграції.

Виклад основного матеріалу. Трудова міграція за кордон, що набула поширення як стратегія підвищення добробуту багатьох українських домогосподарств, справляє значний вплив на ситуацію в державі. Це явище посилює загрозу депопуляції, призводить до втрати частини трудового та інтелектуального потенціалу країни і тим самим може перетворитися на чинник гальмування економічного розвитку. Виїзд за кордон фахівців, талановитої молоді погіршує перспективу інновацій, суспільних реформ. Частина громадян України працює за кордоном без належного оформлення трудових відносин, що загрожує порушенням їхніх трудових та особистих прав, а також означає, що вони є поза системою соціального страхування в країні перебування. Але мігранти не сплачують

внесків і до соціальних фондів в Україні, їхнє соціальне забезпечення після повернення лягає додатковим тягарем на державу.

Водночас міграція послаблює напругу на національному ринку праці. Робота за кордоном є джерелом важливого виробничого та життєвого досвіду. Завдяки закордонним заробіткам покращується якість життя домогосподарств мігрантів. Хоча перекази мігрантів в основному спрямовуються на споживання, проте збільшення споживчого попиту може сприяти економічному розвитку внаслідок мультиплікаційного ефекту, а в разі належної політики держави, спрямованої на заохочення інвестиційного використання заробітків мігрантів, ці кошти здатні прискорити розвиток дрібного та середнього бізнесу, створення нових робочих місць і, як наслідок, – сприяти зниженню рівня еміграції, поверненню частини трудових мігрантів на Батьківщину. Проте позитивний потенціал міграції не реалізується автоматично. Для цього потрібна послідовна й наполеглива діяльність держави, активна політика, спрямована на мінімізацію негативних та використання позитивних наслідків міграції.

Оскільки трудова міграція зумовлена передовсім економічними чинниками, зокрема значно нижчими, ніж у державах-сусідах, заробітками, основними запобіжниками проти неї, без сумніву, є покращення економічної ситуації, створення робочих місць із гідною оплатою праці, належні соціальні гарантії. Іншими словами, найкращою міграційною політикою є успішна політика соціально-економічного розвитку держави.

Проте навіть за умови швидкого поступу тривалий час зберігатиметься відставання України у рівні добробуту населення від основних країн-реципієнтів української робочої сили, отже, міграція продовжуватиметься. Тому державі потрібна чітко артикульована, законодавчо та ресурсно забезпечена політика у сфері міграції. Ураховуючи несприятливі демографічні тенденції, а також ситуацію на ринку праці, де вже зараз відчувається нестача працівників певної кваліфікації, передовсім робітничих професій, головним завданням такої політики має стати скорочення втрат населення внаслідок виїзду за кордон, тобто зменшення виїзду, а також сприяння поверненню та реінтеграції мігрантів.

Усвідомлення необхідності вдосконалення законодавства у сфері міграції, приведення його у

відповідність до сучасних потреб виявилось у посиленні уваги законотворців до цієї проблеми. У Верховній Раді України 24 травня 2018 р. утворено міжфракційне депутатське об'єднання «Зовнішня трудова міграція», що мало опікуватися вирішенням питань трудової міграції на законодавчому рівні. Протягом весни 2019 р. у Парламенті України було зареєстровано кілька відповідних законопроектів (№ 10153 [2] та № 10383 [3] стосовно регулювання трудової міграції українців за кордон, № 10272 [4] стосовно роботи посередників із працевлаштування за кордоном та процедур працевлаштування іноземців в Україні). Зміст зазначених законопроектів стосується найбільш болючих питань у сфері міграції, необхідність розв'язання яких є важливим для розвитку міграційної політики держави.

Так, основна мета законопроектів стосовно трудової міграції громадян за кордон полягала в удосконаленні чинного нині рамкового Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» [5], наповненні задекларованих положень реальним змістом. Попри певні розбіжності в деталях, автори обох згаданих законопроектів пропонували досягти цієї мети шляхом створення центрального органу виконавчої влади з регулювання зовнішньої трудової міграції та його органів на місцях, сприяння працевлаштуванню мігрантів за кордоном на законних підставах, запобігання подвійному оподаткуванню їхніх заробітків, заохочення різних форм соціального страхування мігрантів (наприклад, утворення для цього спеціального фонду), створення умов для повернення мігрантів на Батьківщину, зокрема допомоги в підприємницькій діяльності поверненців (у т. ч. шляхом надання податкових пільг), розвитку тісних зв'язків із громадами мігрантів, забезпечення їхніх інформаційних, культурних та освітніх потреб.

Той факт, що для посилення зв'язків українців за кордоном із Батьківщиною, їхньої орієнтації на повернення велике значення має доступ до української освіти, спонукав авторів законопроекту № 10383 запропонувати низку доповнень до Закону України «Про освіту». Зокрема, надано визначення поняття «українська освіта за кордоном». Це спеціально організована освітня діяльність із навчання громадян, які проживають у зарубіжних державах, що передбачає навчання українською мовою та відповідність стандартів освіти вимогам законодавства України. Запропоновано критерії визначення та форми державної підтримки навчальних за-

кладів, які її здійснюють, забезпечення сертифікації та акредитації вчителів українських шкіл у громадах українців за кордоном та оцінювання знань і визнання документів випускників таких шкіл в Україні.

Варто підкреслити, що законодавці усвідомили також і необхідність перегляду Закону України «Про закордонних українців» [6], тобто громадян зарубіжних держав, які мають українське етнічне походження або походження з України. Хоча їхні пропозиції передовсім було спрямовано на доповнення та уточнення Закону України «Про зовнішню трудову міграцію», в обох вищезазначених законопроектах запропоновано розширити категорію закордонних українців за рахунок громадян України, які постійно проживають за кордоном, покласти на новостворений центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції також і питання співпраці із закордонними українцями. Адже українська діаспора значно поповнилася внаслідок «четвертої хвилі» еміграції, трудової міграції за кордон. До неї належать не лише мігранти-переселенці, а й люди, які виїхали з метою працевлаштування і розглядають своє перебування за кордоном як тимчасове. Та й критерій громадянства, покладений в основу поділу на закордонних українців і трудових мігрантів, поступово втрачає свій сенс. Адже частина трудових мігрантів уже встигла набути громадянства країн перебування, оскільки надійний правовий статус відкриває дорогу до вищих заробітків, соціального захисту, що, однак, у більшості випадків не означає відмову ні від української ідентичності, ні від планів щодо повернення додому. Причому до 90 % натуралізованих на Заході українців залишилися водночас громадянами України¹.

До розробки третього із згаданих законопроектів (№ 10272) його авторів спонукала потреба в подоланні та упередженні негативних наслідків трудової міграції українців за кордон та кризи із нестачею працівників в Україні. По-перше, цей документ передбачає заборону компаніям, що здійснюють працевлаштування українців за кордоном, брати з мігрантів плату за свої послуги. Пропонується внести зміни до Адміністративно кодексу України, що встановлюють адміністративну відповідальність

агентств зайнятості за порушення цієї заборони. По-друге, законопроектом передбачаються зміни до Закону України «Про зайнятість населення» стосовно скасування вимоги встановлення при наймі іноземця чи особи без громадянства заробітної плати, що вдєсятеро перевищує мінімальну, спрощення та здешевлення процедур отримання працевлаштування дозволу на застосування праці іноземця, передачу повноважень з оформлення такого дозволу, які нині належать Державній службі зайнятості, до територіальних підрозділів Державної міграційної служби. Тобто законотворцями було запропоновано долати дефіцит працівників на національному ринку праці за рахунок прибуття іммігрантів. Адже бізнес все частіше висловлює свою стурбованість щодо виїзду громадян на роботу за кордон, сприймає міграцію як «ракову хворобу» [8].

Незважаючи на звинувачення в недостатньому опрацюванні та спірності низки запропонованих у розглянутих законопроектах норм (у відповідь на висловлену експертами та громадськістю критику законопроект № 10153 було авторами відкликано), ці документи важливі як ілюстрація розвитку української політичної думки в царині міграції. У них порушені ключові для сучасної міграційної ситуації та реалізації державної міграційної політики питання щодо: 1) інституційної спроможності держави у сфері регулювання міграційних процесів; 2) правового та соціального захисту українських громадян за кордоном; 3) державної підтримки діаспори, у т. ч. «нової» діаспори, сформованої внаслідок трудової міграції останніх десятиліть, з метою заохочення репатріації мігрантів в Україну; 4) послаблення дефіциту необхідних для економіки країни кадрів за рахунок репатріації українців та імміграції іноземців. Саме за цими напрямками, вірогідно, розвиватиметься законотворчий процес у відповідній сфері в подальшому. Адже той факт, що ініціатори законопроектів подали свої пропозиції вже наприкінці каденції парламенту, свідчить, що метою законотворців було не так ухвалення нового законодавства, як демонстрація намірів. Проте реалізація цих намірів залежатиме вже від новообраної, оновленої Верховної Ради.

Сформувані уявлення про можливу позицію народних обранців у сфері міграції дають змогу передвиборчі програми парламентських партій [9]. У програмі партії «Слуга народу», яка отримала під час виборів переконливу більшість і, отже, визначатиме дії парламенту,

¹ За підрахунками, здійсненими активістами громадської організації «Global Ukraine» на основі статистики країн Європи та Північної Америки, упродовж останнього десятиліття громадянство цих країн отримали щонайменше 500 тис. українців [7].

трудова міграція за кордон не згадується. У цій програмі, однак, проголошується запровадження режиму найбільшого сприяння для іноземних інвесторів українського походження, йдеться про розроблення державної програми системних контактів з українськими діаспорами. Зацікавленість у взаємовигідній співпраці з діаспорою прозвучала в інавгураційній промові лідера партії Президента В. Зеленського, підтверджується вона й низкою його дій уже після вступу на посаду. Так, однією з перших зустрічей новообраного Президента була зустріч із керівництвом Світового конгресу українців, а однією з перших озвучених ініціатив – намір надання представникам діаспори, які мають бажання долучитися до розвитку України, українського громадянства.

У передвиборчій програмі партії «Опозиційна платформа – За життя», яка опинилася на другому місці за кількістю поданих за неї голосів, питання трудової міграції також відсутнє. Така позиція в цілому логічна, ураховуючи підтримку цієї партії передовсім на Сході на Півдні України, де міграційні процеси порівняно менш інтенсивні.

А от відсутність навіть згадки про трудову міграцію в програмі партії «Голос», більшість виборців якої проживають на Заході країни, менш зрозуміла. Адже тут трудовою міграцією охоплено найбільше осіб, вона впливає на ринок праці, соціально-економічний та культурний розвиток регіону.

Так само не згадується трудова міграція у передвиборчій програмі Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». Можна лише припустити, що, обіцяючи протягом наступних п'яти років підвищити заробітну плату до рівня зарплати в Польщі, автори програми мали на увазі стурбованість виборців виїздом численних українців на роботу до цієї держави. Разом із тим лідерка «Батьківщини» Юлія Тимошенко є автором доволі гучних заяв щодо трудової міграції за кордон. Вона характеризувала це явище як катастрофічне, як причину гальмування економічного зростання та загрозу безпеці держави, пов'язувала вплив населення з неефективністю влади. У грудні 2018 р. з нагоди проголошеного ООН Дня мігранта Юлія Тимошенко заявила, що необхідно створити умови для достойного життя в Україні, а поки що принаймні не заважати українцям, які виїхали на заробітки, годувати свої сім'ї; пообіцяла у зв'язку з цим зняття всіх податків на грошові перекази та посылки мігрантів [10].

Водночас у розробленій партією стратегії інноваційного розвитку України вказується, що для подолання демографічної кризи необхідно вибудувати міграційну політику, орієнтовану на зміцнення конкурентоспроможності економіки і якості життя, підвищення продуктивності праці та привабливості ринку праці для власного населення і мігрантів. Наголошено на потребі проводити системну політику, щоб підвищувати мотивацію мігрантів до повернення на Батьківщину [11].

Програма «Європейської солідарності», як не дивно, не містить жодної згадки ані про міграцію, ані про безвіз, хоча його набуття є, безумовно, заслугою попередньої адміністрації. Водночас, як випливає із заяв Петра Порошенка, згідно з ліберально-демократичною ідеологією цієї політичної сили трудова міграція розглядається як нормальний процес інтеграції у європейський ринок праці, явище, яке пережили всі нові країни – члени ЄС, а її зменшення пов'язується із зростанням заробітків в Україні та виведенням зарплат із тіні [12].

Діаспора згадується у передвиборчій програмі «Європейської солідарності» у зв'язку з необхідністю «відкрити Україну світові», для чого мають бути залучені і дипломатичний корпус, і можливості культурної дипломатії, і активність українських експортерів, і підтримка української діаспори. Більш докладно ця теза прописана в політичній програмі партії, де міститься розділ «Світове українство», а співпраця з українською діаспорою названа стратегічним напрямом політики держави. Важливо, що документ наголошує на необхідності розроблення та реалізації Програми повернення українців на Батьківщину, в якій має бути передбачено створення реінтеграційних консультативних центрів, сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу тощо. Що ж до трудових мігрантів, які вирішують залишитись у країнах свого нинішнього проживання, зазначена політична програма передбачає втілення системи захисту їхніх прав за кордоном, зокрема реалізації виборчих прав, права на соціальний захист та пенсійне забезпечення [13].

Варто наголосити, що «Європейська солідарність» – єдина парламентська партія, яка у своїх політичних документах вказала на необхідність забезпечення реалізації виборчих прав українців за кордоном. Це не дивно, оскільки саме по закордонному виборчому округу на виборах 2019 р. за неї проголосувала більшість виборців. Та й результати попередніх виборів

засвідчують, що українці за кордоном здебільшого орієнтовані на підтримку прозахідних, проєвропейських сил.

Зазначимо, що результати голосування мігрантів великою мірою пояснюють недостатню увагу більшості політиків до міграційних питань. Адже мігранти не є їхніми виборцями, до того ж вплив голосування за кордоном на результати виборів в Україні – мінімальний. Хоча у списках виборців по закордонному виборчому округу зафіксовано понад півмільйона осіб, кількість тих, хто взяв участь у голосуванні на виборах Президента України 2019 р., ледь перевищує 10 %. Участь закордонних виборців у виборах народних депутатів ще менша. Частково це пов'язано з тим, що згідно з чинним законодавством українці за кордоном можуть голосувати лише за політичні партії, проте позбавлені можливості обирати депутатів від мажоритарних округів, що значно зменшує їхню зацікавленість брати участі у виборах. Однак основна причина – труднощі реалізації виборчого права громадян, які перебувають за кордоном. Це і невелика кількість виборчих дільниць, і їхня низька пропускна спроможність, і віддаленість від місць проживання мігрантів, у зв'язку з чим необхідно витратити багато часу та грошей, щоб дістатися до пунктів голосування. Причому здійснити подорож до посольства чи консульства України, де розташовуються виборчі дільниці, потрібно неодноразово – спочатку для внесення до реєстру виборців, потім для голосування.

Виборче законодавство прямо не належить до інструментів регулювання міграційних процесів. Водночас, виходячи з основної мети міграційної політики держави, що полягає, як випливає із Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [14], у скороченні виїзду і сприянні поверненню додому, залучення мігрантів до суспільного життя на Батьківщині є важливою умовою досягнення бажаного результату, а участь у виборах – чи не найважливішим його інструментом. У зв'язку з цим усе більше країн світу залучають своїх громадян за кордоном до участі у виборчому процесі, забезпечуючи їм умови не лише для реалізації активного виборчого права, а й надаючи пасивне, тобто можливість надсилати до парламенту своїх представників (пасивним виборчим правом мігранти користуються в Італії, Молдові, Португалії, Румунії, Франції та інших країнах).

Огляд законодавчих ініціатив 2019 р. щодо регулювання міграційних процесів був би не

повним без згадки про законопроект № 10053 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права голосу на закордонних виборчих дільницях» [15]. Він передбачає введення можливості подачі закордонними виборцями заяви про тимчасову зміну місця голосування, про включення до реєстру виборців або про внесення змін до персональних даних виборця не особисто, а в електронному вигляді, та отримання відповіді на неї на електронну пошту. Механізми внесення змін до реєстру виборців через електронні засоби зв'язку містилися також у численних поправках до Виборчого кодексу України, який дискутувався в парламенті протягом червня-липня 2019 р. Хоча такі ініціативи й не були підтримані, вони свідчать про усвідомлення політиками необхідності створення умов для політичної активності українців за кордоном, що важливо в контексті забезпечення прав людини та відповідає цілям міграційної політики держави.

Висновки. Попри те, що поточний рік в Україні був відзначений значною політичною активністю, міграція – масштабне і вкрай важливе для держави та її громадян явище – не стала важливим предметом політичного дискурсу. Зацікавленість політичних сил у розв'язанні міграційних проблем загалом невисока, дебати навколо них – фрагментарні та здебільшого тенденційні. Зазвичай вони спрямовані не на пошуки конструктивних рішень, а на звинувачення конкурентів у неспроможності запобігти виїзду громадян за кордон, і активізуються лише в період виборів. Гальмує процес пошуків адекватних відповідей на виклики міграції і той факт, що мігранти об'єктивно мало впливають на політичний процес, не є активними виборцями, прихильність яких прагнуть завоювати політики. Їхні погляди та досвід лишаються неврахованими, система зворотного зв'язку з громадянами за кордоном практично відсутня.

Водночас тема трудової міграції лобіюється бізнесом, якого непокоїть вплив кваліфікованих працівників, що призводить до підвищення вартості робочої сили, створює кадрові проблеми в певних галузях та регіонах. Виїзд молоді, фахівців турбує суспільство, яке усвідомлює, що дефіцит працездатних та підприємливих співгромадян може загальмувати економічний розвиток країни, завадити реформам та інноваціям, унеможливити належний соціальний захист пенсіонерів. За цих обставин тиск на владу, спрямований на вдосконалення міграційної

політики держави, вірогідно, посилюватиметься. Ураховуючи громадські настрої, очікуваними є різноманітні ініціативи політиків щодо вдосконалення міграційного законодавства, інституційного забезпечення його виконання. Важливо, щоб позиція громадянського суспільства, соціальних партнерів забезпечила системність та послідовність відповідної роботи.

Модерна політика щодо трудової міграції, українців за кордоном загалом мала би базуватися на кількох основоположних принципах. По-перше, це **активність**. Держава повинна розробити механізми впливу на міграційні процеси, а не лише реагувати на ситуацію. По-друге, це **комплексність**. Міграційний компонент має бути імплементований у стратегії розвитку країни та її регіонів, до галузевої політики: від культурної та освітньої до економічної, фінансової, інвестиційної. По-третє, це **демонстративність**. Держава повинна постійно демонструвати свою зацікавленість у людях, які через певні обставини опинилися за кордоном, різними засобами укріплювати символічні зв'язки з ними, формувати відчуття належності до материнської нації, навіть тоді, коли надати їм конкретну підтримку складно. По-четверте, це **справедливість**. Будь-які проекти з підтримки мігрантів, розвитку зв'язків з діаспорою, сприяння поверненню мігрантів, заохочення їхніх переказів та інвестицій мають відповідати інтересам конкретної громади, усього населення України і не мати характеру привілеїв. Насамкінець, це **взаємовигідність**. Необхідно усвідомити, що допомога мігрантам, підтримка діаспори, як і допомога українців за кордоном

своїй Батьківщині, не є і не має бути філантропією, а повинна базуватися на спільних інтересах.

У зв'язку з цим у сфері трудової міграції та взаємодії з діаспорою перед Україною постали такі завдання: 1) удосконалення законодавства, зокрема законів України «Про зовнішню трудову міграцію», «Про закордонних українців»; 2) посилення інституційної спроможності у сфері реалізації політики щодо трудової міграції та діаспори, зокрема координації діяльності різних гілок та рівнів влади, профільних міністерств та відомств; 3) активізація підтримки українців за кордоном дипломатичними засобами, надання допомоги в самоорганізації мігрантів, розвитку української освіти в країнах їхнього перебування; 4) розробка механізмів залучення інвестицій, переказів зароблених за кордоном коштів у розвиток країни та її регіонів; 5) залучення українців за кордоном до суспільного життя в Україні через інститути виборів, подвійного громадянства.

Розв'язання цих завдань потребує належного наукового супроводу, надійної інформації про стан міграційних процесів, настрої мігрантів та діаспори, бажані та можливі шляхи взаємодії, зарубіжний досвід використання потенціалу міграції для розвитку тощо. Проте комплексних глибоких наукових досліджень у цій сфері бракує. Тому важливим видається утворення спеціалізованого наукового центру з досліджень міграції, де б об'єдналися юристи, демографи, економісти, етнологи, історики та інші фахівці, який би провадив дослідження на полідисциплінарній основі.

Список використаних джерел

1. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення державної підтримки українців за кордоном від 14.03.2019 № 10153. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65678 (дата звернення: 15.08.2019).
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державного захисту трудових мігрантів від 18.06.2019 № 10383. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66084 (дата звернення: 15.08.2019).
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подолання та упередження негативних наслідків масової трудової міграції українців за кордон від 06.05.2019 № 10272. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65898 (дата звернення: 15.08.2019).
5. Про зовнішню трудову міграцію : Закон України від 05.11.2015 № 761-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-viii> (дата звернення: 15.08.2019).
6. Про закордонних українців : Закон України від 06.06.2004 № 1582-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15> (дата звернення: 15.08.2019).

7. Множинне громадянство та захист прав закордонних українців / В. Москалу, В. Трюхан, І. Решетняк. Київ – Женева, 2017.
8. Трудова міграція – найбільший виклик для майбутньої влади. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3127424/trudova_migratsiya_nayibilshyyi_vyklyk_dlya_mayibutnoyi_vlady_bahmatyuk (дата звернення: 15.08.2019).
9. Позачергові вибори народних депутатів 2019 року. Політичні партії на виборах / Центральна виборча комісія : офіц. сайт. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=403.html> (дата звернення: 15.08.2019).
10. Тимошенко пообіцяла скасувати податки на грошові перекази й посилки для українців, які працюють за кордоном. *GORDONUA.COM*. 2018. 19 груд. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-timoshenko-roobitsjala-skasuvati-podatki-na-groshovi-perekazi-j-posilki-dlja-ukrajintsiv-jaki-pratsujut-za-kordonom-593975.html> (дата звернення: 15.08.2019).
11. Новий економічний курс України: стратегія інноваційного розвитку / за заг. ред. Ю. В. Тимошенко, В. А. Ломаковича. Київ, 2018. 401 с. URL: https://nku.com.ua/wp-content/themes/nku/img/NKU_book.pdf (дата звернення: 15.08.2019).
12. Трудова міграція з України є нормальним процесом інтеграції в європейський ринок праці – Порошенко. *УНІАН*. 2018. 05 квіт. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/10070141-ce-normalniy-proces-poroshenko-ne-bachit-problem-u-trudoviy-migraciji-z-ukrajini.html> (дата звернення: 15.08.2019).
13. Програма політичної партії «Європейська солідарність» (нова редакція). URL: https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2019/06/es_program.pdf (дата звернення: 15.08.2019).
14. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> (дата звернення: 15.08.2019).
15. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права голосу на закордонних виборчих дільницях від 14.02.2019 № 10053. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65509 (дата звернення: 15.08.2019).

References

1. Ukrainiske suspilstvo: mihratsiinyi vymir [Ukrainian society: a migration dimension]. (2018). *Institut demografii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy – Institute for Demography and Social Researches of National Academy of Science of Ukraine*. Kyiv (396 p.) [in Ukrainian].
- Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia derzhavnoi pidtrymky ukraintsv za kordonom vid 14.03.2019 № 10153 [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Strengthening the State Support of Ukrainians Abroad of 14.03.2019 No. 1453]. (2019). *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved of http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65678 (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
2. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo derzhavnoho zakhystu trudovykh mihrantiv vid 18.06.2019 № 10383 [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on State Protection of Migrant Workers of 18.06.2019 No. 10383]. (2019). *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved of http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66084 (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
3. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo podolannia ta upredzhennia nehatyvnykh naslidkiv masovoi mihratsii ukraintsv za kordon vid 06.05.2019 № 10272 [Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Overcoming and Preventing the Negative Consequences of Mass Migration of Ukrainians Abroad from 06.05.2019 No. 10272]. (2019). *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved of http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65898 (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
4. Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu: Zakon Ukrainy vid 05.11.2015 № 761-VIII. [On external labor migration: Law of Ukraine of 05.11.2015 No. 761-VIII]. (2015). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved of <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-viii> (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
5. Pro zakordonnykh ukraintsv: Zakon Ukrainy vid 06.06.2004 № 1582-IV [About foreign Ukrainians: Law of Ukraine of 06.06.2004 No. 1582-IV]. (2004). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved of <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15> [In Ukrainian].
6. Moskalu, V., Triukhan, V., & Reshetniak, I. (2017). *Mnozhynne hromadianstvo ta zakhyst prav zakordonnykh ukraintsv [Multiple Citizenship and Protection of the Rights of Foreign Ukrainians]*. Kyiv–Geneva [in Ukrainian].
7. Trudova mihratsiia – naibilshyi vyklyk dlia maibutnoi vlady [Labor migration is the biggest challenge for the future government]. (n. d.). *censor.net.ua*. Retrieved of https://censor.net.ua/ua/news/3127424/trudova_migratsiya_nayibilshyyi_vyklyk_dlya_mayibutnoyi_vlady_bahmatyuk (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
8. Pozacherhovi vybory narodnykh deputativ 2019 roku. Politychni partii na vyborakh [Extraordinary 2019 elections of People's Deputies. Political parties in elections]. (2019). *Tsentralna vyborcha komisiia – Central Election Commission*. www.cvk.gov.ua. Retrieved of <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp502pt001f01=919pf7171=403.html> (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].

9. Tymoshenko poobitsiala skasuvaty podatky na hroshovi perekazy y posylky dlia ukraintsiv, yaki pratsiuiut za kordonom [Tymoshenko promised to abolish taxes on remittances and parcels for Ukrainians working abroad]. (2018, December 19). *gordonua.com*. Retrieved of <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-tymoshenko-poobitsiala-skasuvati-podatki-na-groshovi-perekazi-j-posilki-dlja-ukrajintsiv-jaki-pratsjujut-za-kordonom-593975.html> (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
10. Tymoshenko, Yu. V., Lomakovych, V. A. (Eds.) (2018). *Novyi ekonomichniy kurs Ukrainy: stratehiia innovatsiinoho rozvytku* [New Economic Course of Ukraine: Strategy for Innovative Development]. Kyiv. (401 p). *nku.com.ua*. Retrieved of https://nku.com.ua/wp-content/themes/nku/img/NKU_book.pdf (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
11. Trudova mihratsiia z Ukrainy ye normalnym protsesom intehratsii v yevropeyskyi rynek pratsi – Poroshenko [Labor migration from Ukraine is a normal process of integration into the European labor market – Poroshenko]. (2018, Apr. 5). *www.unian.ua*. Retrieved of <https://www.unian.ua/economics/other/10070141-ce-normalniy-proces-poroshenko-ne-bachit-problem-u-trudoviy-migraciji-z-ukrajini.html> (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
12. Prohrama politychnoi partii «Yevropeiska solidarnist» (nova redaktsiia) [Program of the European Solidarity political party (new version)]. (2019). *eurosolidarity.org*. Retrieved of https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2019/06/es_program.pdf (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
13. Pro skhvalennia Stratehii derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.07.2017 № 482-r [On Approval of the Strategy of the State Migration Policy of Ukraine for the Period up to 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 12.07.2017 No. 482-r]. (2017). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved of <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].
14. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia realizatsii prava holosu na zakordonnykh vyborchkykh dilnytsiakh vid 14.02.2019 № 10053 [Draft Law on Amendments to Certain Laws of Ukraine on Ensuring the Exercise of the Right to Vote at Foreign Polling Stations of 14.02.2019 No. 10053]. (2019). *w1.c1.rada.gov.ua*. Retrieved of https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65509 (viewed 15.08.2019) [in Ukrainian].